

9. Basarab Nicolescu, Michel Camus, *Rădăcinile libertății*. Tr. de Carmen Lucaci.- București. Ed. Curtea Veche. 2004, p. 87.
10. Petre Andrei, *Criza culturii și rolul Universității* – în: Petre Andrei, *Sociologia revoluției. Studii de sociologie politică*. Iași: Polirom, 1998, p. 200.
11. Ibidem, p. 199.
12. Bertrand Russell, *Problemele filosofiei*. Tr. de Mihai Ganea, Ed. A 3-a, București: BIC AIL, 2004, p. 132.
13. Mircea Florian, *Filosofie generală. Metafizică și epistemologie*. București: Ed. Garamond Internațional, 1995, p. 28.
14. Vasile Pârvan, *Datoria vieții noastre* – în: *Idealul universității moderne*. Prelegeri inaugurate la Universitatea din Cluj în perioada interbelică (1919-1940), Cluj-Napoca, 1994, p. 72.
15. В. А. Бочаров, „Расстрел высшей школы”// *Вестник МГУ, Серия 7.Философия* 2005, Nr. 1 с. 125-129.
16. Petre Andrei, *Op. cit.*, p. 202.

DIMITRIE CANTEMIR: DIMENSIUNI UMANISTICE ÎN „HRONICUL VECHIMEI A ROMANO- MOLDO-VLAHILOR”

Dumitru CĂLDARE, Doctor habilitat în filozofie
Universitatea de Stat din Moldova

Dimensiunile umanistice ale gândirii social-politice și filozofice din perioada când a activat Dimitrie Cantemir nu trebuie concepute numai ca o simplă amplificare sau aprofundare a cunoștințelor despre societate. Valoarea și conținutul acestor orientări reprezentau, de fapt, un proces de constituire a unei noi concepții despre om, o încercare de a situa în alte coordonate corelația om-societate, corelația om - natura, precum și corelațiile interumane. Examinată în sens de continuitate, perioada istorica dată se caracterizează printr-o separare a lumii externe de cea internă, a concepțiilor și doctrinelor despre lucrurile exterioare de care omul este în permanență influențat, de lumea emotivă a omului care, în viziunea cărturarilor timpului, contribuie în mod nemijlocit la apropierea omului de divinitate. Concepută astfel, natura poate exista numai ca o sumă de fenomene, de care omul se interesează în măsură în care ea posedă pentru el un anumit sens divin, iar Universul reprezentînd o ordine neschimbătoare, este consemnat într-un mod specific.

Considerăm însă, că principalul rezidă în faptul că D. Cantemir, prin operele sale, a conceput epoca în care a activat ca o epocă cu adevărat umanistă. În viziunea cărturarului-enciclopedist, umanistul generează lumină și perspective în dezvoltarea societății, este o călăuză vrednică în viața oamenilor, opusă

întinericului și barbariei din epocile precedente. Astfel, descriind geneza procesului de constituire a limbii române și a poporului român, cărturarul aduce dovezi concrete care evidențiază acest proces, rădăcinile comune în colonizarea romană: datini, tradiții, obiceiuri, virtuți, unitatea poporului român care-i unul și același în diferite provincii. Toate acestea vin să confirme că poporul român, după toate elementele constitutive, este de origine romană, iar limba română, deși a suferit anumite schimbări, și-a păstrat originea și conținutul său, inițial - originea romană.

În primul rând menționăm că umanismul lui D. Cantemir devine mai relevant și mai continuu fiind aplicat la conceperea istoriei. Pentru cărturar istoriografia umanistă reprezintă forța majoră de apărare a „moșiei” , istoria fiind de fapt o oglindă prin care poporul își manifestă și făurește demnitatea, ființă istorică și conștiința de sine: „Slujască-să dară cu ostămințele noastre neamului moldovenesc și ca într-o oglindă curată, chipul și statul, bătrânețile și cinstea neamului sau privindu-și, îl sfătuiască că nu în trudele și sîngele moșilor, strămoșilor săi să se mîndriască, ce în ce au scăzut din calea vredniciei chiar înțelegînd, lipsele să-și plinească și să-și aducă aminte ei precum odată așa și acum tot acia bărbați sînt, carii cu multul mai cu fericirea au ținut cinste și a muri, decît cu chip de cinste și de bărbăția lor, nevrednic a trăi”¹.

Lucrarea „*Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*” examinează comunitatea etnică și politică a neamului românesc pe pămînturile strămoșești, pe pămînturile în care s-a născut, s-a constituit și s-a afirmat în istorie. Astfel, Dimitrie Cantemir, preluînd ideea originii romane și a unității poporului român, se pronunță pentru o istorie întemeiată pe izvoare verificate din punct de vedere critic și care avea un caracter laic și umanist. Principalul argument științific era orientat la demonstrarea originii latine a neamului, la continuitatea de neam și de limbă a tuturor românilor. Concomitent este expusă și ideea că neamul românesc, la fel ca și alte neamuri, are drepturi legitime la libertate și independență, la făurirea propriului său destin, idee devenită o permanență în gîndirea și cultura românească.

Prin urmare, istoricii se află pe o treaptă superioară comparativ cu „făcătorii”, de fapte glorioase, deoarece datorită lor sunt înveșnicite faptele eroilor. În asemenea circumstanțe D. Cantemir apelează la principiul cauzalității și veridicității: „Axioma că de pe fapte a lucrurilor, ființă să cunoaște, adecă cînd un lucru este făcut înțelegem că lucrul acela pricină înainte mergătoare au avut, căci nici un lucru fără pricină să se facă nu se poate. Întracesta chip și pentru nerupt și totdeauna traiul în Volohia, trebuie a înțelege, că înțelegîndu-le din

¹ Dimitrie Cantemir. *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*. V.1. București, 1974, p.180.

istoricii adevărați, faptele, putem fără nice un prepus (îndoială) a cunoaște, și traiul, și ființa lor”.²

Astfel, întreaga creație a lui D. Cantemir semnifică o epocă de mari frământări a spiritului creator modern, epoca în care umanismul românesc s-a afirmat prin interacțiunea tradiției și inovației. În această perioadă istorică umanismul românesc se deosebea de cel vest-european. Problema constă în faptul că umanismul în general, avînd un conținut și o expresie concretă, posedă și un caracter specific fiecărei culturi. Acestea, la rîndul lor, însușesc experiența altor popoare și altor colectivități; participînd la opera comună a umanității prin propriul lor patrimoniu, prin specificul lor național.

În rîndul al doilea, D. Cantemir se manifestă mai relevant în materie de origine, unitate de neam și de limbă, de continuitate a românilor în spațiul destinat de istorie și Dumnezeu. și marele cărturar accentuează în *Hronic* trei dominante sau trei dimensiuni care-i atribuie acestuia sobrietate și valoare științifică incontestabilă:

1. unitate națională; 2. origine; 3. continuitatea românilor în Dacia.

și drept confirmare, sunt tezele ca „niamul moldovenilor, muntenilor, ardelenilor (*carii cu toții cu un nume de obște români să chiamă*) să fie din rodul său hiriși romani și precum Dachia au fost descălecată de Traian împărat cu cetățeni și slujitori romani”.³

Cărturarul se mândrește de faptul că neamul românesc se trage din viță nobilă, din vestiții și nemuritorii romani, care la rîndul lor sînt nepoții și strănepoții „elinilor troadeni” că anume ei sunt moșii și strămoșii noștri, ai românilor (adică a moldovenilor, muntenilor și ardelenilor). Acest fapt e determinat și de numele de moșie, iar limba cea părintească (*carea din romăniască sau latinească iaste*), reprezintă cel mai nebiruit martir ne iaste.⁴ În argumentarea acestui deziderat fundamental D. Cantemir ne îndeamnă să expunem adevărul care este cel mai puternic scut în apărarea nobleței neamului românesc. De aceea cărturarul neagă orice insinuări, orice falsificări privind originea neamului, pronunțîndu-se hotărît împotriva contestatei legende privind originea românilor din tîlharii aduși în Dacia din temnițele Romei la apelul regelui Ungariei Vladislav cel Sfînt (1077-1099), acestea avînd scopul de a opune rezistență năvălirilor tătărești.

² Dimitrie Cantemir. *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*. V.1. București, 1974, p.392

³ Dimitrie Cantemir. *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*. Editura Minerva. București 1992, v.1, p.87

⁴ Ibidem, p.87.

Această legendă sau „basnă” este expusă în Letopiseșul Țării Moldovei de Grigore Ureche, avîndu-i ca interpolatori pe Simion Dascălul și Misail Călugărul. Dimitrie Cantemir aduce dovezi și argumente istorice concrete referitor la această insinuare, numind-o „scîrnăvă minciună”, născocire. (În spiritul lui M.Costin). Fiind un mare patriot al neamului D.Cantemir afirmă că așa-numiții istoricieni sau cronicari care admit asemenea interpretări aduc mari prejudicii adevărului istoric.

Iar „socotelile” cu care operează D.Cantemir sunt un model de argumentare științifică pentru toți acei care-i studiază opera:

1. Că numele de „Vlah” ar fi început cu Flac hatmanul care să fi venit pe locurile Daciei mai înainte de Ulpie Traian.
2. Unii acceptă teza privind originea romană a românilor însă nu pot demonstra „cînd și în ce chip” au ajuns pe aceste teritorii (Dacia).
3. Există opinii precum că „varvarii Dachii” fiind supuși, iar mai apoi stăpînită de romani „să-și fie amestecat limba cu cea latinească și neamul lor cu cel italianesc și dintr-acestea să fie trăgînd românii de seminție”.
4. După unele interpretări neamul românesc nu este descendent nici din Flac și nici din Traian - „ce cu multe vacuri după aceea de la Italie în Transilvania apoi de acolo încă mai tîrdzău să fie ieșit și să fie descălecat intramîndouă Valahiile, adică în Moldova și în Țara Muntenească”.
5. După D.Cantemir totuși cea mai adecvată „socoteală” privind originea neamului românesc din „Dachia” și „de oriunde” este cea care demonstrează că aceia sunt adevărați romani pe care Ulpie Traian i-a adus din Roma și din toată Italia pe meleagurile noastre⁵.

Pentru D.Cantemir etnonimele „vlah”, „voloh”, „valah” sunt identice după conținut cu cel de „români”. Iar deducția care urmează întregește sensul adevăratei noastre origini „noi singuri și astăzi **români ne zicem**”. Astfel marele cărturar accepta concepția originii romane a românilor promovată de către umaniștii italieni din sec. XV - XVI. Dar și la acest capitol D. Cantemir s-a aflat pe temelile adevărului. și după cum Aristotel spunea că Platon îmi este prieten așa adevărul îmi este mai prieten D. Cantemir spune „priiatin îmi este Eneas Selvius, priiatin îmi este papa Pius, dar mai priiatin adevărul pentru aceia pentru adevăr pre cît vom putea vom sta”⁶.

În concepția noastră elucidarea adevărului istoric de către D. Cantemir începe, de la spiritul critic față de izvoarele istorice față de metoda concretă utilizată la selectarea și interpretarea materialelor din aceste izvoare, la analiza știrilor extrase din ele. Cu atît mai mult că știința este în permanență dominată

⁵ Hronicul vechimei a romano -moldo-vlahilor. V.1, p.92.

⁶ Ibidem, p.99.

de ostilități, concepte și decizii contradictorii. și de aceea este foarte probabilă și afirmația că știința dispune de anumite concluzii și generalizări definitive. și chiar savanții de cel mai înalt rang și de cel mai deosebit intelect nu ar putea afirma întotdeauna cu certitudine că au obținut purul și absolutul adevăr într-un domeniu sau altul.

Referitor la etnonimul român D. Cantemir îl deduce de la „romanus”, iar românii au fost și sunt romani, limba română e de origine latină, pe care o numește cu multă dragoste ca fiind „limba părințească”.

Pentru D. Cantemir unitatea de neam a românilor se manifestă anume prin limbă. și cărturarul demonstrează în mod convingător că locuitorii Valahiei și ai Munteniei au aceeași limbă ca și moldovenii, că limba noastră este limba românească, iar alte diferite limbi, precum ar fi limba dacică, nu există. Prin urmare noi suntem români. Astfel D.Cantemir a conceput profund esența problemei privind atît originea limbii române, cît și a neamului român în general. Cărturarul examinează aceste deducții ca un argument forte al vechimii neamului românesc și a latinității nobile, care va influența în continuare cultura și civilizația românească.

Fiecare epocă își are cerințele sale și exponenții săi fideli. și ar fi o mare nedreptate dacă aceste aspecte ar fi neglijate sau diminuate. Iată de ce trebuie să analizăm cu multă atenție orice eveniment, orice faptă, orice acțiune omenească. și numai în așa mod vom obține adevărul. Pentru D.Cantemir limba română și originea română sunt un adevăr sfînt. Tot o mîndrie și un adevăr este și faptul onorabil că poporul român fiind de viță nobilă romană, este și urmașul poporului-rege , a Romei Antice. „De aicea dară și dintr- aceștea romani sau început neamul nostru a românilor. și Traian, marele împătrat iaste săditoriul și răsăditoriul nostru, romanii sunt buciuumii viii Dachii noastre și noi vlăstarele lor, de atunce pînă acmu, pentru - ațtea clătiri și mutări de vremi, nestărpiți și nedezrădăcinați înverzind și dreaptă și adevărată roadă de slovă și cinstea și vitejii românească”.⁷ și tot un adevăr este „marea și oarba năpaste Dachii numele Flacus”, deoarece „pentru cu năpaste numele pentru car le dzic unii ca Dachia mai pre urmă să se fi chemat Flachi”.⁸

„Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor” reflectă în mod adecvat patriotismul lui D.Cantemir, dragostea lui nemărginită față de Patrie care este în legătura nemijlocită cu Dragostea de Dumnezeu și de Duh Sfînt, căci „Adeverința cuvîntului, nu alt mai gata scutitoriu sau mai înțelept otcîrmuitoriu a afla poate, fără numai pre cel vecinic Cuvînt, carile singur iaste adevărul, cu Părintele născătoriul sau de o ființă. Dragostea cătră cel de aproape nu se poate

⁷ Hronicul vechimei a romano -moldo-vlahilor. V.1, p.89.

⁸ Ibidem, p.93.

plini, fără numai în temelia și izvorul Dragostii Duhului, carile ne învață toată adevărul și toată dreptatea, carile de la Părintele vecinic porcesc și pre Fiul mai denaintea și după toată vremea să odihnește”.⁹

D.Cantemir venerează virtuțile și calitățile morale ale neamului românesc care-și au începutul în trecutul său istoric, în vechimea lui. Anume în faptele pentru apărarea țării de către atacurile neîntrerupte ale năvălitorilor de pretutindeni strămoșii noștri au manifestat eroism, vitejie, iscusință militară, o dragoste nemărginită față de pământurile natale, care i-au învățat să îndure lipsurile și vitregiile destinului tragic. Istoria de mai târziu a confirmat pe deplin faptul ca conținutul, caracterul și conduita morală a românilor își au temelia în negura vremurilor trecute.

Iar faptele strămoșilor rezidă în „a dumnedzăieștii orînduială”, și că omul trebuie să țină cont de „vecinica dragoste” dumnădzăiască către neamul muritorilor”. În continuare cărturarul expune ideea că toate neamurile lumii, precum elini, așe varvari, precum romani, așe tătari, toate și cu tot dintr-un niam, dintr-o începătură de țarnă, toți dintr-un părinte putredzitoriu, toți vechi și în singile putregiugiunii una sînt...”.¹⁰ și D.Cantemir reflectă că diversitatea de lumi și popoare se călăuzește de niște dominante primordiale de ordin spiritual, cultural, moral -creștin, de nivelul de cunoștințe. Un popor cu adevărat cult și instruit este acela care recunoaște și respectă aceste dominante. și cărturarul îl invocă pe marele Socrate filozoful, care adevărat filosofește dzicînd „că nu ellin iaste cela ce în Ellada trăiește, ce cela ce obiceiile cele bune și cînstește a elinilor au învățat și le face”.¹¹

Referitor la cele Trei Țări Românești - Moldova, Țara Muntenească și Ardealul D. Cantemir accentuează și demonstrează că acestea au dăinuit în teritoriile neamului românesc de la începutul începuturilor, adică de la invazia lui Traian și transformarea Daciei în provincie a Romei, iar urmașii acesteia (adică romanii au conviețuit în spațiul respectiv pînă în zilele noastre). și în pofida faptului că de la primul descălecat și pînă în zilele de astăzi au trecut mai multe secole, neamul românesc și-a păstrat în esență autenticitatea și originalitatea în toate cele trei Țări Române.

Concepția continuității neamului românesc promovată cu atîta consecvență și argumentare științifică de către D. Cantemir a fost în același timp și o continuare firească a conceptelor lui Gr. Ureche, M. Costin, N. Olahus, C. Cantacuzmo Stolnicul. Astfel Gr Ureche este primul cărturar român care pune începutul

⁹ Hronicul vechimei a romano -moldo-vlahilor. V.1, p.223

¹⁰ Ibidem, p.70.

¹¹ Ibidem, p.70.

argumentării originii limbii române și a poporali român. În Letopisețul său, într-un capitol aparte intitulat „Pentru limba noastră moldovenească” el subliniază că „Așijderea și limba noastră din multe limbi este adunată și ne ieste amestecat graiul nostru cu al vecinilor de prinprejur, măcară că de la Răm ne tragem, și cu ale lor cuvinte ni-s amestecate”.¹²

În așa mod lucrarea „Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor” constituie o contribuție umanistă valoroasă exprimată prin argumentarea nobleței „Neamului (originii românilor care se manifestă în civilizație, în învățături”, știință, literatură, artă, precum și prin moravuri bune). Conștientizarea acestui mare adevăr istoric, iar mai apoi și propagarea permanentă vădește o concepere temeinică a dăinuirii în istorie, în timp și în spațiu a tuturor românilor.

Bibliografie:

1. Dimitrie Cantemir. Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor. Editura Minerva. București 1992, v.1
2. Grigore Ureche. Letopisețul Țării Moldovei. Editura Gramar, București, 2009, p.13.

MISIUNEA INTELLECTUALITĂȚII ÎN VIAȚA SOCIETĂȚII CONTEMPORANE

Valeriu Capcelea, doctor habilitat în filosofie,
conferențiar universitar, secretar științific
al Filialei Bălți a Academiei de științe a Moldovei
m. Bălți

Despre misiunea intelectualității în societatea contemporană s-a scris destul de mult, mai ales, în literatura franceză, dar problema rămâne, cu toate acestea, încă neelucidată. În opinia cercetătoarei din România Andrea Deciu, problemă în cauză reprezintă ceva „cu atât mai decepționant cu cât în zona est-europeană intelectualii au fost marea speranță imediat după căderea Cortinei de Fier” [a se vedea: 2]. Trebuie să constatăm faptul că problema misiunii intelectualilor în societatea mileniului trei, care își reconsiderază valorile și idealurile, nu e nesigură doar în Europa de Est, ci reprezintă o problemă mondială, pentru că și în S.U.A., există o tradiție a cercetărilor dedicate temei în cauză. În această

¹²Grigore Ureche. Letopisețul Țării Moldovei. Editura Gramar, București, 2009, p.13.